

C H A P T E R

12

หลักนิติธรรม กับการอำนวยความสะดวกยุติธรรมทางอาญา ของพนักงานสอบสวน

The Rule of Law and Justice
Administration of Criminal justice officials

คมสัน สุขมาก*

* พันตำรวจเอก ดร., รองผู้บังคับการ สถาบันส่งเสริมงานสอบสวน

บทคัดย่อ

ในการอำนวยความสะดวกธรรมชาติธรรมทางอาญาในงานสอบสวน พนักงานสอบสวนที่ดีต้องมีจรรยาบรรณ ยึดหลักกฎหมาย เพื่อให้เกิดความยุติธรรมในสังคม การดำเนินการจะต้องมีความโปร่งใส สุจริต รวดเร็ว เสมอภาค และเที่ยงธรรมอย่างแท้จริง โดยยึดหลักนิติธรรมและการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญควบคู่ไปกับการรักษาความสงบสุขของสังคมและพัฒนาพนักงานสอบสวนให้มีคุณธรรม จริยธรรม จรรยาบรรณที่เหมาะสมต่อการดำรงไว้ซึ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบขององค์กร ต้นธารกระบวนการยุติธรรมทางอาญา แต่ทั้งนี้ในสภาพสังคมและการทำงานในปัจจุบัน มีอาจปฏิเสธได้ว่าพนักงานสอบสวนก็มีความต้องการความก้าวหน้าในการปฏิบัติหน้าที่และมีสถานภาพที่ดีในองค์กร หากไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา ก็อาจเกิดผลกระทบต่อความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน เพราะการพิจารณาความดีความชอบเป็นอำนาจของผู้บังคับบัญชา ในระดับที่เหนือกว่าจึงทำให้การทำงานของพนักงานสอบสวนขาดความเป็นอิสระในการดำเนินคดีที่แท้จริง บางครั้งต้องทำงานภายใต้ข้อจำกัดของผู้บังคับบัญชา ซึ่งบางคนขาดคุณธรรม ไม่มีความรู้ความสามารถหรือประสบการณ์ด้านการสอบสวน ทำให้เกิดความเสียหายต่อประชาชนผู้บริโภค

ดังนั้น เพื่อให้การอำนวยความสะดวกธรรมชาติธรรมทางอาญาของพนักงานสอบสวนเป็นไปด้วยความถูกต้อง บริสุทธิ์ ยุติธรรม ถูกต้องตามหลักกฎหมาย และสอดคล้องกับหลักนิติธรรมควรมีการปลูกฝังจิตสำนึกให้ยึดหลักนิติธรรม อุทมการณ์ จรรยาบรรณ และยึดหลักกฎหมายเป็นหลักในการปฏิบัติงาน

คำสำคัญ: หลักนิติธรรม/ การอำนวยความสะดวกธรรมชาติธรรม/ พนักงานสอบสวน

Abstract

In the administration of justice in the criminal investigation, a good criminal justice official has to rely on laws in order to achieve social justice. In addition, every action of a criminal justice official has to be transparency, honesty, impartial; to work fast; and to base himself on the rule of law and protection of the rights of citizens under the provisions of the constitution and in conjunction with maintaining peace of society as well as to develop officer with moral code of conduct in order to perform duties appropriately and effectively. At present, it is an undeniable fact that every criminal justice official needs to develop his various skills as well as to have stable and prosperous status at his work place. Furthermore, if criminal justice officials deny working under the order of their supervisor, this will greatly cause damage to the organization. In fact, criminal justice officials' supervisors sometimes consider and judge the outcome of some criminal cases inappropriately which cause criminal justice official be able to perform their duties freely. Therefore, it is clear that some of unfair judgment of some criminal cases from supervisors of criminal justice officials cause critical damage to innocent people.

Therefore, to make the administration of justice of criminal justice officials to be fair, accurate and consistent in accordance with the principle of law, we need to raise awareness of criminal justice officials to base their justice on rule of law and ethics in working for any kind of operations.

Keywords: The rule of law/ Administration/ of justice of criminal justice officials

ความนำ

หลักนิติธรรม (Rule of Law) หยั่งรากลึกในสังคมตะวันตกมาอย่างยาวนานจนแทรกซึมอยู่ในจิตวิญญาณ บางครั้งเรียกว่าเป็นวัฒนธรรม บางครั้งเรียกว่าเป็นจารีตประเพณี บางครั้งเรียกว่าเป็นจิตสังคม แล้วแต่ว่าจะกล่าวถึงในหลักวิชาการด้านใด สำหรับประเทศไทยมีการสอนเรื่องหลักนิติธรรมในวิชานิติศาสตร์และรัฐศาสตร์มาระยะหนึ่ง แต่หลายคนคิดว่าเป็นเรื่องธรรมดาในสาขาห่างไกลจากกฎหมายและการปกครองบ้านเมืองมากนัก จึงไม่ได้รับการนำมาประยุกต์ใช้ในข้อเท็จจริง กระทั่งผู้ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 เห็นว่าถึงเวลาแล้วที่สังคมไทยจะต้องเชิดชูหลักนิติธรรมขึ้นเป็นหลักการสูงสุดของกฎหมายสูงสุด และให้เกิดผลเป็นรูปธรรมอย่างแท้จริง มาตรา 3 วรรคสอง จึงบัญญัติว่า รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรอื่นตามรัฐธรรมนูญต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนไปตามหลักนิติธรรม ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญนำหลักเกณฑ์นี้มาใช้ตีความรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และการกระทำต่างๆ ของรัฐพลเมืองทุกคนจึงหันมาสนใจและพยายามทำความเข้าใจหลักนิติธรรม บทความนี้จะไม่กล่าวถึงความหมายและหลักเกณฑ์ต่างๆ ของหลักนิติธรรมมากนัก เพราะมีนักวิชาการพูดถึงมากอยู่แล้ว แต่จะอภิปรายข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาเพื่อเข้าใจจิตวิญญาณของหลักนิติธรรมในสังคมตะวันตกมากขึ้น

แนวคิดเรื่องหลักนิติธรรม

แนวคิดยุคปราชญ์เมธีคกรีก

เพลโต (Plato) มีชีวิตอยู่ระหว่างปี 427 ถึงปี 347 ก่อนคริสตศักราช เป็นนักคิด นักวิทยาศาสตร์ นักสังคมวิทยา มีอิทธิพลอย่างสูงต่อหลักการเมือง การปกครองของโลกตะวันตก เพลโต กล่าวว่า ความดีงาม (Good or Virtue) คือ การทำหน้าที่ของตนตามความเหมาะสม ความดีงามในรัฐ ได้แก่

1. ความฉลาดในการปกครอง การปกครองควรอยู่ในความรับผิดชอบของผู้ปกครองที่เป็นนักปราชญ์
2. ความกล้าหาญในการปกป้องความดีงาม ต้องไม่กลัวความยากจน ความทุกข์ทรมาน หรือแม้แต่ความตาย

3. การควบคุมตนเอง กล่าวคือ ส่วนที่ดั่งามต้องควบคุมส่วนที่ด้อย การปกครองเป็นเรื่องของการตกลงร่วมกันว่า ใครปกครอง ใครควรเชื่อฟัง

4. ความถูกต้อง (Justice) หมายถึง การแบ่งงานกันทำตามความเหมาะสม ในสังคม ดังนั้น ในทัศนะของเพลโต ความดั่งามในรัฐประกอบด้วยคุณลักษณะต่างๆ ที่พลเมืองแต่ละชนชั้น ทำหน้าที่อย่างเหมาะสมตามธรรมชาติของแต่ละคน ประชาธิปไตย (Democracy) ของเพลโต ไม่ใช่การปกครองโดยเสียงข้างมากของผู้แทนที่ได้รับเลือกตั้ง แต่เป็นเรื่องของการมีสิทธิเท่าเทียมกันของผู้ชายที่บรรลุนิติภาวะในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในสภาและศาล รวมทั้งการดำรงตำแหน่งต่างๆ ซึ่งแปลให้เห็นว่าการปกครองประเภทนี้ทุกคนมีเสรีภาพในทุกอย่าง ทำให้ขาดระเบียบ ไม่เคารพกฎหมาย เกิดความปรารถนาที่ไร้ประโยชน์และไม่จำเป็น ความเสมอภาคของบุคคลในต้นเหตุทุกอย่างมาจากส่วนของจิตใจชั้นต่ำสุด (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2541, หน้า 2-3)

อริสโตเติล (Aristotle) มีชีวิตอยู่ระหว่างปี 384 ถึงปี 322 ก่อนคริสตกาล เป็นนักวิทยาศาสตร์ นักจิตวิทยา นักปรัชญา จริยศาสตร์ การเมือง ศิลปะการพูด มีคุณูปการต่อวิชาสังคมศาสตร์เป็นอย่างสูง อริสโตเติล กล่าวว่า มนุษย์เป็นสัตว์การเมืองตามธรรมชาติ มีแรงขับตามธรรมชาติในมนุษย์ เข้ามาอยู่ในสังคมเพื่อประโยชน์ร่วมกันตามสัดส่วนที่แต่ละคนมีส่วนร่วม รัฐมิได้เกิดจากคนตกลงกันทำสัญญาประชาคม ในทัศนะของอริสโตเติล รัฐในอุดมคติ คือ รัฐที่ปกครองในระบอบอภิชนาธิปไตย (Aristocracy) คือการปกครองตามสัดส่วนโดยยึดถือคุณความดี (merit) เป็นหลัก ความเสมอภาค ตามสัดส่วน (Proportionate Equality) คือ สัดส่วนของคุณความดีต่อรัฐซึ่งถือเป็นหลักเฉลี่ยความยุติธรรม (Distributive Justice)

สรุปว่า ในยุคกรีก แม้รัฐปกครองในระบอบกษัตริย์ก็ดี ระบอบอภิชนาธิปไตยก็ดี การปกครองและผู้ปกครองต้องอยู่ในกรอบของความดั่งาม ไม่อาจใช้อำนาจตามอำเภอใจ ต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนไปตามความเหมาะสม (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2541, หน้า 18-19)

แนวคิดปราชญ์เมธียุคกลาง

หลังยุคกรีกและโรมัน ยุโรปตกอยู่ภายใต้อิทธิพลทางความคิดของคริสต์ศาสนา โดยการนำของวาติกัน ซึ่งนักประวัติศาสตร์เรียกช่วงเวลานี้ว่า ยุคกลาง อย่างไรก็ตาม ศาสนามุ่งให้ผู้ปกครองและประชาชนทำความดีตามความเชื่อในลัทธิศาสนา กระทั่งปลายยุคกลางจึงเริ่มมีปราชญ์เมธีนำเสนอวิธีคิดและแนวคิดใหม่

เบคอน (Francis Bacon) มีชีวิตอยู่ระหว่าง ค.ศ. 1561 - 1626 เบคอน ตัดขาดจากแนวคิดยุคกลาง นำเสนอวิธีหาเหตุผลอย่างใหม่โดยไม่ยึดถือแนวคิดเดิมที่เน้นศรัทธาอยู่เหนือเหตุผล เบคอน เห็นว่าอังกฤษควรมีกายาสนาประจำชาติที่คงไว้เฉพาะหลักการสำคัญของศาสนา ไม่สนใจรายละเอียดทางพิธีกรรมและการปกครองคณะสงฆ์ เบคอนเขียนความเรียง (Essays) ไว้ 10 เรื่อง ในเรื่อง The Law of Free Monarchies เขากล่าวว่า การอ่อนน้อมทำให้พระราชาเป็นสิ่งสมควรและเป็นไปตามธรรมชาติ เน้นว่าอาณาจักรโดยพระราชาต้องเป็นใหญ่สูงสุด นักกฎหมายย่อมถือนิติธรรมคือระเบียบประเพณีแต่เก่าก่อน ส่วนพระราชาต้องถือเอาประโยชน์ของปัจจุบันและอนาคตเป็นสำคัญ เบคอนถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าความคิดของเขาไม่ให้ความสำคัญแก่ประชาชนเลย แต่ระบบการเมืองที่ขัดต่อเจตนารมณ์ของประชาชนย่อมยากจะคงอยู่ (ส. ศิวรักษ์, 2546, หน้า 73-75)

ฮอบส์ (Thomas Hobbes) มีชีวิตอยู่ระหว่าง ค.ศ. 1588 - 1679 เป็นช่วงเวลาที่เกิดความแตกแยกในประเทศอังกฤษ กองทัพสเปนบุก เกิดกบฏในสกอตแลนด์ แนวคิดของเขาถูกกล่าวหาว่าเป็นเผด็จการ และถูกต่อต้านจากรัฐสภา ฮอบส์ตั้งทฤษฎีสัญญาประชาคม (Social Contract) กล่าวว่าตามธรรมชาติมนุษย์มีความเท่าเทียมกัน ธรรมชาติสร้างมนุษย์ให้เท่าเทียมกันทางกายและทางใจ จะแตกต่างกันบ้างแต่ไม่มากนัก แต่มนุษย์มีความต้องการไม่สิ้นสุดทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดและความที่แตกต่างกัน นำไปสู่ความขัดแย้งและความไม่มั่นคงปลอดภัย อย่างไรก็ตาม มนุษย์ต้องการรักษาตัวรอด จึงเล็งเห็นว่าการอยู่อย่างโดดเดี่ยว ไม่พึ่งพาอาศัยกัน ทำให้เกิดความไม่มั่นคงของชีวิต จึงเกิดพันธะ

ที่จะต้องสละสิทธิและเสรีภาพตามธรรมชาติเพื่อคุ้มครองรักษาชีวิตของตนเอง เป็นพันธสัญญาที่ผูกพันผู้ทำสัญญาต้องปฏิบัติตาม ยอมผสมผสานให้ได้กับระเบียบวินัยที่บังคับบุคคลให้ต้องปฏิบัติตามกฎธรรมชาติที่เกิดจากความมีเหตุผล มีหลายประการ เช่น ต้องสละสิทธิตามธรรมชาติเพื่อคุ้มครองความสงบสุข และคุ้มครองความปลอดภัยของตนเอง จึงไม่อาจทำอะไรทุกอย่างตามอำเภอใจ จงปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างที่ยากให้เขาปฏิบัติต่อตัวเอง ต้องทำตามสัญญาที่ได้ตกลงกันไว้ (ต่อมากลายเป็นหลักกฎหมายแฟ่งเรื่อง Freedom of Contract) ต้องยอมรับนับถือในความเท่าเทียมกันของผู้อื่น ต้องกตัญญูรู้คุณ เป็นต้น พันธสัญญาระหว่างประชาชนกับรัฐ ทำให้ประชาชนต้องเคารพต่ออำนาจอธิปไตยเพื่อความสงบและความมั่นคงนั่นเอง แต่ถ้าวรื้อถอนแอ ปกครองไม่ได้ ทำให้เกิดความสงบและความมั่นคงไม่ได้ ฮอบส์เห็นว่า ประชาชนมีสิทธิที่จะบอกเลิกพันธสัญญา ถ้าไม่ได้โดยวิธีทางที่กฎหมายบัญญัติ ก็อาจโดยการจับอาวุธขึ้นต่อสู้ (ทินพินธุ์ นาคะตะ, 2541, หน้า 59-61; ส. ศิวรักษ์, 2546, หน้า 84-85)

ล๊อค (John Locke) มีชีวิตอยู่ระหว่าง ค.ศ. 1632 - 1704 ล๊อคกล่าวว่า กฎธรรมชาติ (Natural Law) ต่างจากกฎหมาย (Laws) กฎธรรมชาติเป็นสิ่งที่รู้ได้จากการสังเกต กฎหมายเป็นการวางหลักเกณฑ์ให้ปฏิบัติ กฎธรรมชาติเป็นกฎที่บอกให้รู้ (Descriptive) กฎหมายเป็นคำสั่ง (Prescriptive) แต่จริยธรรมอยู่เหนือสิ่งอื่นใด จริยธรรม คือ กฎข้อบังคับต่างๆ ที่สมเหตุสมผล ต่างจากขนบธรรมเนียมประเพณี และต่างจากกฎหมาย ต้องใช้จริยธรรมมาเป็นมาตรการวัดว่ากฎหมายให้ความยุติธรรมเพียงใดเพราะกฎต่างๆ ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางจริยธรรมทั้งสิ้น ซึ่งล๊อคเรียกว่า ลัทธิทางธรรมชาติ บุคคลมีความสัมพันธ์กับกฎธรรมชาติเช่นไร รัฐก็ควรออกกฎหมายให้สอดคล้องกับกฎธรรมชาติเช่นนั้น บุคคลรวมตัวกันทำพันธสัญญาและออกกฎหมายมาใช้บังคับ ถ้ากฎหมายตรงกับหลักการของกฎธรรมชาติก็สามารถยอมรับได้ทฤษฎีของล๊อคต่างจากทฤษฎีของฮอบส์อย่างสิ้นเชิงตรงที่ ถ้าวรรัฐเข้าไปก้าวล่วงสิทธิของประชาชน เช่น ออกกฎหมายตามอำเภอใจ ไม่นอญาตให้รัฐสภาประชุมกัน หันไปสวามิภักดิ์ต่อต่างชาติ ล๊อคถือว่า

รัฐกระทำมิชอบละเมิดพันธสัญญาขั้นพื้นฐาน ประชาชนก็จะกลับไปสู่สภาวะตามธรรมชาติ มีสิทธิตามธรรมชาติที่จะป้องกันตนเองและต่อสู้กับอำนาจรัฐอันมิชอบนั้น ส่วนฮอบส์นั้น เห็นว่า ถ้ามีการตรากฎหมายใช้บังคับแล้ว และรัฐปฏิบัติตามวิถีทางที่กฎหมายบัญญัติ ประชาชนยังไม่อาจปฏิเสธอำนาจรัฐ (ส. ศิวรักษ์, 2546, หน้า 112-115)

แนวคิดปราชญ์เมธียุคคลาสสิก

เฮเกิล (Gerog Wilhem Friedrich Hegel) มีชีวิตอยู่ระหว่าง ค.ศ. 1770 - 1831 ประวัติศาสตร์วิวัฒนาการของมนุษยชาติสู่ความสามารถในการตรึกตรองใช้ความคิด เฮเกิลนำวิธีคิดที่เข้าถึงสัจจะโดยกระบวนการวิภาษวิธี (Dialectic Process) ซึ่งวงการการศึกษาเรียกว่า Hegeliantriad มี 3 ขั้นตอน คือ 1) ทฤษฎี (Thesis) คือ การจับประเด็นหลัก 2) ปฏิทฤษฎี (Antithesis) คือการไตร่ตรองจนเห็นข้อขัดแย้งในประเด็นนั้น 3) สังเคราะห์ทฤษฎี (Synthesis) คือ การพิจารณาข้อเท็จจริงและหลักฐานอื่นๆ มาประกอบจนความคิดลงตัว เฮเกิลเห็นว่า บุคคลต่างต้องการผลประโยชน์ของตน แต่ต้องยอมรับความจำเป็นที่ต้องมีรัฐเพราะรัฐสามารถปกป้องบุคคลจากภัยอันตรายจากเพื่อนร่วมชาติ และภัยอันตรายจากศัตรูภายนอกประเทศ ดังนั้น รัฐจึงมีอำนาจเหนือบุคคล ผู้มีจริยธรรมคือผู้มีศีลยอมสามารถใช้สติปัญญาวางหลักการกระทำต่างๆ บุคคลควรต้องประพฤติตนสอดคล้องกับการตัดสินใจของมวลชน เสรีภาพที่แท้จริงคือการตัดสินใจกระทำโดยมุ่งผลประโยชน์ของส่วนรวม เพราะแท้จริงการยอมทำตามจิตรวมในรัฐ คือ การยอมทำตาม การตัดสินใจของตนเองโดยหวังประโยชน์ส่วนรวมเหนือประโยชน์ส่วนตัว ปรัชญาของเฮเกิลถูกรัฐบาลนาซีอ้างเพื่อจำกัดเสรีภาพของบุคคล ทั้งที่เฮเกิลเห็นว่ารัฐที่เจริญแล้วต้องเคารพสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล เพราะบุคคลนั้นเองยอมรับให้มีรัฐ (ส. ศิวรักษ์, 2546, หน้า 161-168)

เบนแธม (Jeremy Bentham) มีชีวิตอยู่ระหว่าง ค.ศ. 1748 - 1832 เบนแธมคัดค้านทฤษฎีการปฏิวัติฝรั่งเศสอย่างเต็มที่ โดยกล่าวว่า “สิทธิตามธรรมชาติ” เป็นเรื่องเหลวไหลไร้สาระ มนุษย์ไม่อาจเท่าเทียมกันได้ ความคิดที่ว่ามนุษย์ควรเท่าเทียมกันก็เป็นเรื่องผิดตรรกะ เบนแธมกล่าวว่า นิติศาสตร์กับจริยศาสตร์ต้องสัมพันธ์กัน โดยบัญญัติศัพท์ใหม่ว่า Deontology แปลว่า ศาสตร์แห่งสิทธิและหน้าที่ ศีลธรรมหรือจริยธรรมแนะนำความประพฤติของมนุษย์ กฎหมายเป็นคำสั่งที่ใช้บังคับหมู่คนเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม สองสิ่งนี้แม้ไม่ใช่สิ่งเดียวกันแต่ต้องสัมพันธ์กัน จริยธรรมมีขอบเขตกว้างกว่ากฎหมาย จริยธรรมใช้คำว่า “ควร” กฎหมาย ใช้คำว่า “ต้อง” เบนแธมเสนอว่ากฎหมายต้องออกมาเพื่อคุณความดีของประชาชนเพื่อให้มีการเคารพเชื้อพืงไม่ขัดขึ้น สถานิติบัญญัติจึงควรทำให้ประชาชนเห็นด้วยกับกฎหมายทุกฉบับที่ออกมาใช้บังคับ ถ้าประชาชนเห็นดีเห็นงามก็เชื่อได้ว่ากฎหมายฉบับนั้นยุติธรรม ถ้าประชาชนส่วนใหญ่ไม่ยอมรับกฎหมายในที่สุดย่อมหมายถึงการปฏิวัติขัดขึ้น เบนแธมถือว่าการศึกษายช่วยให้เกิดความสุขแก่บุคคล เขาเป็นผู้ก่อตั้ง University College , London University (ส. ศิวรักษ์, 2546, หน้า 202-205)

มิล (John Stuart Mill) มีชีวิตอยู่ระหว่าง ค.ศ. 1806 - 1873 มิลกล่าวว่า รัฐประกอบด้วยกลุ่มคน ซึ่งกลุ่มคนแต่ละกลุ่มพยายามรักษาสถานะของตน ดังนั้นมวลชนไม่มีสิทธิที่จะสั่งให้บุคคลแม้เพียงคนเดียวที่ไม่เห็นด้วยต้องเงี้ยว (ส. ศิวรักษ์, 2546, หน้า 216-217)

แนวคิดประชาธิปไตยยุคปัจจุบัน

รัสเซล (Bertrand Russell 3rd Earl Russell) มีชีวิตอยู่ระหว่าง ค.ศ. 1872 - 1970 เขายอมรับความจำเป็นของการมีรัฐบาลอันชอบธรรมจะมีได้ก็ด้วยการอนุญาตให้แต่ละบุคคลทำการใดๆ ได้อย่างเหมาะสมตามสมควร เสรีภาพของบุคคลเป็นความดีสูงสุดทางการเมือง ถ้ามีการขัดกันระหว่างอำนาจรัฐกับเสรีภาพของบุคคล ต้องถือเอาบุคคลเหนือกว่า ซึ่งแนวคิดนี้อาจยอมให้กลายเป็นสังคมนอนาธิปไตย แต่รัสเซลเห็นว่า แม้ในสังคมนอนาธิปไตยก็ยังคงต้องมีนิติธรรมเป็นข้อห้ามบางประการ (ส. ศิวรักษ์, 2546, หน้า 228-229)

ความหมายของหลักนิติธรรมครอบคลุมเนื้อหาหลายเรื่อง ทั้งความถูกต้องชอบธรรม ความเสมอภาค การเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเป็นอิสระของตุลาการ ฯลฯ การศึกษา ทำความเข้าใจหลักนิติธรรม จึงควรศึกษาหลักอื่นๆที่มีความเกี่ยวข้องหรือใกล้เคียงกับหลักนิติธรรมควบคู่กันไปด้วย เพื่อให้เห็นภาพของหลักนิติธรรมเด่นชัดขึ้น และนำไปปรับใช้ได้เหมาะสมต่อไป

ในสหรัฐอเมริกา มีกระบวนการที่ถูกต้องและเป็นธรรมตามกฎหมาย (Due Process of Law) หลักการนี้ถือเป็นจุดเด่นและมีความสำคัญมากในระบบกฎหมายอเมริกัน กล่าวคือ รัฐจะเพิกถอนสิทธิหรือกระทำการใดๆ อันมีผลกระทบต่อสิทธิในชีวิต เสรีภาพ หรือทรัพย์สินของบุคคล โดยปราศจากกระบวนการที่ถูกต้องตามกฎหมายไม่ได้ กล่าวคือ จะต้องให้บุคคลได้มีโอกาสเข้าสู่กระบวนการไต่สวนหรือกระบวนการพิจารณาคดีที่เหมาะสมและเป็นไปตามวิธีทางที่กฎหมายกำหนดไว้ หลักกระบวนการที่ถูกต้องและเป็นธรรมตามกฎหมาย (Due Process of Law) นี้ จึงเป็นหลักที่มีความเชื่อมโยงและใกล้เคียงกับหลักนิติธรรม (The Rule of Law) เพราะหลักกระบวนการที่ถูกต้องตามกฎหมายมุ่งเน้นไปที่กระบวนการ และวิธีปฏิบัติในการรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาและจำเลยในกระบวนการยุติธรรมเป็นสำคัญ แต่ในปัจจุบัน ศาลสูงสุดของสหรัฐอเมริกาได้เริ่มขยายความหมายไปถึงเนื้อหาแห่งสิทธิเสรีภาพในบางกรณีด้วย (ธานินทร์ กรัยวิเชียร, 2553, หน้า 10)

สำหรับในประเทศอังกฤษ แนวความคิดเรื่อง The Rule of Law เป็นรูปเป็นร่างขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 13 โดยปรากฏหลักเกณฑ์อยู่ในกฎบัตรแมกนาคาร์ตา ค.ศ. 1215 ซึ่งต่อมาภายหลังกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญจารีตประเพณีของประเทศอังกฤษ หลักนิติธรรมพัฒนาขึ้นมาเป็นที่รู้จักแพร่หลายและเป็นที่ยอมรับ บุคคลสำคัญที่กล่าวถึงหลักนิติธรรมให้เห็นอย่างเด่นชัด ได้แก่ ศาสตราจารย์ A.V. Dicey ศาสตราจารย์แห่งมหาวิทยาลัย อ็อกซฟอร์ด All Soul College แห่งประเทศอังกฤษ ซึ่งแต่งหนังสือเรื่อง Law of Constitution (1948, p. 202) กล่าวว่า “บุคคลอาจถูกลงโทษก็เพราะเขาได้กระทำผิดกฎหมายเท่านั้น

เขาไม่อาจถูกลงโทษเพราะเหตุอื่นได้อีก” ศาสตราจารย์ A.V. Dicey ให้ความหมายโดยย่อของ The Rule of Law ว่า หมายถึง “หลักแห่งกฎหมายที่เทิดทูนศักดิ์แห่งความเป็นมนุษย์ และยอมรับนับถือสิทธิแห่งมนุษยชนทุกแห่งทุกมุม รัฐต้องให้ความอารักขา ค้ำครองมนุษยชนให้พ้นจากลัทธิทรราชย์ หากมีข้อพิพาทใดๆ เกิดขึ้น ไม่ว่าจะระหว่างรัฐกับเอกชน หรือระหว่างเอกชนต่อเอกชน ศาลยุติธรรมย่อมมีอำนาจอิสระในการตัดสินข้อพิพาทนั้นโดยเด็ดขาดตามกฎหมายของบ้านเมือง”

ศาสตราจารย์ Dicey กล่าวไว้ในหนังสือของเขาว่า ในขณะที่เราพูดถึงอำนาจสูงสุดของกฎหมายหรือ The Rule of Law ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของรัฐธรรมณูญนั้น เราหมายความว่า 3 ประการ คือ

ข้อที่ 1 หลักนิติธรรม ยึดถือความสูงสุดของกฎหมาย (Supremacy of Law) คือ ทุกอย่างต้องอยู่ภายใต้กฎหมาย

ข้อที่ 2 ยึดถือหลักความเสมอภาคกันทางกฎหมาย (Equality before the Law) หมายความว่า ทุกคนจะอยู่ในฐานะที่เท่าเทียมกันในทางกฎหมาย และอยู่ภายใต้บังคับของศาล

ข้อที่ 3 รัฐธรรมณูญเป็นผลที่เกิดจากกฎหมาย (Ordinary Law) ที่พัฒนาโดยศาล คือเป็นกฎหมายที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวินิจฉัย และคำตัดสินของศาล

หลักนิติธรรม (The Rule of Law) ในประเทศไทยนั้นได้มีผู้ให้ความหมายที่หลากหลาย เช่น หลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย หลักการปกครองด้วยกฎหมาย หลักแห่งกฎหมาย หลักความยุติธรรมตามกฎหมาย เป็นต้น แต่ความหมายที่ทำให้เข้าใจและตรงกับศัพท์มากที่สุด คือ “หลักพื้นฐานแห่งกฎหมายที่ไม่อาจฝ่าฝืนหรือขัดแย้งได้” ซึ่งหากจะขยายความให้เข้าใจแล้ว หมายถึง “การบัญญัติกฎหมาย การใช้การตีความกฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย และกระบวนการยุติธรรม จะต้องไม่ฝ่าฝืนหรือขัดแย้งต่อหลักนิติธรรม” หากกฎหมายหรือกระบวนการยุติธรรมขัดหรือแย้งต่อหลักนิติธรรม ผลก็คือจะใช้บังคับไม่ได้ เพราะหลักนิติธรรมมีความสำคัญเหนือกฎหมายทั้งปวง

แนวความคิดเรื่องหลักนิติธรรมของประเทศไทย

เกือบตลอดช่วงประวัติศาสตร์ของมนุษยชาตินั้น ผู้ปกครองและกฎหมายคือสิ่งเดียวกัน อีกนัยหนึ่งก็คือ กฎหมายเป็นเพียงเจตจำนงของผู้ปกครองนั่นเอง ก้าวแรกที่น่าพามนุษยชาติให้หลุดพ้นจากการกดขี่ดังกล่าวก็คือ แนวคิดที่ว่า ผู้ปกครองก็ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายและปกครองประเทศอย่างมีคุณธรรมด้วยวิถีทางของกฎหมาย ระบอบประชาธิปไตยไปไกลกว่านั้นด้วยการสถาปนาหลักนิติธรรมแม้ว่าจะไม่มีประเทศใดหรือระบอบการปกครองใดในโลกที่ปราศจากซึ่งปัญหา แต่หลักนิติธรรมจะทำหน้าที่ปกป้องสิทธิพื้นฐานด้านการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ และเตือนเราว่าระบบทรราชย์ และภาวะไร้ชื่อแป๊ะไม่ใช่วางเลือกเพียงประการเดียวของมนุษยชาติ

หลักนิติธรรม หมายความว่า ไม่มีบุคคลใด ผู้ปกครองหรือประชาชนคนใดอยู่เหนือกฎหมายรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยใช้อำนาจของตนผ่านกฎหมาย และต้องอยู่ภายใต้กฎหมายเช่นกัน และกฎหมายควรแสดงเจตจำนงของประชาชนมิใช่ของ เผด็จการ ทหาร ผู้นำทางศาสนา หรือพรรคการเมืองที่ตั้งกันขึ้นมาเอง

ดังนั้น ในระบอบประชาธิปไตย ประชาชนจึงเต็มใจเชื่อฟังกฎหมายของประเทศ เพราะพวกเขาอยู่ภายใต้กฎหมายและกฎระเบียบต่างๆ เช่นกัน ความยุติธรรมเกิดขึ้นได้เมื่อกฎหมายถูกกำหนดขึ้นโดยประชาชนที่ต้องการกฎหมายนั้นด้วย

กฎหมายในระบอบประชาธิปไตยต้องมีองค์ประกอบรองรับหลายรูปแบบ เช่น รัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษร กฎหมาย กฎระเบียบ การสอนศาสนา และจริยธรรม การปฏิบัติตามประเพณีและวัฒนธรรม แต่ไม่ว่าจะมีที่มาอย่างไร กฎหมายควรปกป้องคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ดังนี้

1. ภายใต้เงื่อนไขที่ว่า ประชาชนทุกคนจะต้องได้รับการคุ้มครองอย่างเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย ดังนั้น กฎหมายจึงไม่มีผลบังคับใช้กับบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มคนใดกลุ่มหนึ่งเป็นการเฉพาะ

2. ประชาชนต้องไม่ถูกจับกุม ถูกตรวจค้นบ้าน หรือถูกยึดทรัพย์สินโดยพลการ

3. ประชาชนที่ถูกกล่าวหาว่า มีความผิดทางอาญามีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาตัวอย่างรวดเร็วพร้อมกับได้รับโอกาสในการเผชิญหน้าและซักถามฝ่ายโจทก์ และเมื่อถูกตัดสินว่ากระทำผิดจะต้องไม่ถูกทำโทษด้วยวิธีการที่โหดร้ายหรือผิดปกติ

4. ประชาชนต้องไม่ถูกบังคับให้ให้การที่เป็นการกล่าวโทษต่อตนเอง หลักการนี้จะช่วยปกป้องประชาชนจากการถูกบังคับ การถูกทรมาน หรือการถูกทรมาน และลดโอกาสที่ตำรวจจะใช้วิธีการดังกล่าว

จากแนวคิดเรื่อง “หลักนิติธรรม” อาจกล่าวและพอสรุปได้ว่า การใช้หลักกฎหมายเน้นการคำนึงถึงศักดิ์ศรี สิทธิ เสรีภาพในความเป็นมนุษย์ว่าควรได้รับการปฏิบัติ และคุ้มครองอย่างเสมอภาค เท่าเทียมกันโดยประชาชนและผู้ปกครองไม่สามารถใช้อำนาจตามอำเภอใจโดยไม่ฟังเสียงจากประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอย่างแท้จริง ประชาชน ทุกองค์กร ทุกภาคส่วนต้องยอมรับและปฏิบัติตามภายใต้หลักการพื้นฐานแห่งกฎหมายเดียวกัน นั้นเพื่อความสงบสุขของสังคมส่วนรวม

หากเรามาวิเคราะห์หลักนิติธรรมตามรัฐธรรมนูญฉบับก่อนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2557 (ฉบับชั่วคราว) จะเห็นได้ว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 3 วรรคสอง ได้บัญญัติให้ “การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม” อันถือเป็นครั้งแรกที่ได้มีการบัญญัติคำว่า “หลักนิติธรรม” ไว้อย่างชัดเจน ในกฎหมายสูงสุดของประเทศ ทั้งนี้ โดยมีเจตนารมณ์สำคัญเพื่อวางกรอบในการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐนั้นจะต้องเป็นไปตาม “หลักนิติธรรม (The Rule of Law)” การปฏิบัติหน้าที่ทั้งหลายจะต้องอยู่บนพื้นฐานของบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้และในการบังคับใช้กฎหมายจะต้อง

เป็นไปโดยถูกต้องและเที่ยงธรรม สามารถอธิบายและให้เหตุผลได้ โดยจะใช้
อำนาจรัฐในลักษณะที่ปราศจากบทบัญญัติแห่งกฎหมายรองรับไม่ได้

ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 78
รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน ดังต่อไปนี้

(6) ดำเนินการให้หน่วยงานทางกฎหมายที่มีหน้าที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับการ
ดำเนินงานของรัฐตามกฎหมายและตรวจสอบการตรากฎหมายของรัฐ ดำเนิน
การอย่างเป็นอิสระ เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปตามหลักนิติธรรม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ซึ่งเป็นกฎหมาย
สูงสุดของประเทศในขณะนั้น ได้ให้ความสำคัญในเรื่อง สิทธิ เสรีภาพ และความ
เสมอภาคของบุคคล โดยบัญญัติไว้ใน มาตรา 4 ว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง” ในมาตรา
5 บัญญัติว่า “ประชาชนชาวไทยไม่ว่าเหล่ากำเนิด เพศ หรือศาสนาใด ย่อมอยู่
ในความคุ้มครองแห่งรัฐธรรมนูญนี้เสมอกัน” มาตรา 32 บัญญัติไว้ว่า “บุคคล
ย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิต และร่างกาย การค้นตัวบุคคลหรือการกระทำใด
อันกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพตามวรรคหนึ่ง จะกระทำมิได้ เว้นแต่มีเหตุตามที่
กฎหมายบัญญัติ..” ดังนั้น กฎหมายอื่นๆ ที่ได้บัญญัติวางหลักเกณฑ์หรือวิธีการ
ดำเนินคดีอาญาเพื่อนำมาใช้ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ต้องให้ความสำคัญ
เกี่ยวกับสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของประชาชน โดยเฉพาะบทบัญญัติ
เกี่ยวกับการสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐาน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา
ความอาญายังต้องให้ความสำคัญ เนื่องจากเป็นกระบวนการยุติธรรมที่ต้องใช้
ความรวดเร็ว ถูกต้อง และเป็นธรรม ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

การอำนวยความสะดวกทางอาญา

ตามหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อจะนำตัวผู้กระทำความผิดที่แท้จริงมาลงโทษตามกฎหมายควบคู่ไปกับการคุ้มครองผู้บริสุทธิ์และโดยเหตุที่ถือว่ามนุษย์ทุกคนเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าผู้นั้นกระทำความผิดตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 บัญญัติไว้ในมาตรา 39 ว่า “บุคคลไม่ต้องรับโทษทางอาญาเว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่เวลานั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่า บุคคลใดได้กระทำความผิดจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้”

สำนักงานตำรวจแห่งชาติเป็นองค์การที่มีความสำคัญในเรื่องความเป็นธรรมต่อสังคมและกระบวนการยุติธรรม ในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชน และมีหน้าที่ควบคุมสังคมในฐานะผู้รักษากฎหมาย ซึ่งหมายถึงการบังคับใช้กฎหมายเพื่อคุ้มครองสังคมด้วยยุทธวิธีต่างๆ ในด้านการป้องกันปราบปรามอาชญากรรมและการสืบสวนสอบสวน อาชีพตำรวจจึงมีขอบเขตกว้างขวางเกี่ยวข้องกับประชาชนตลอดเวลา สำหรับกิจการของตำรวจในปัจจุบัน ได้มีการกำหนดรูปแบบของภารกิจหน้าที่ความรับผิดชอบและบทบาทของตำรวจไว้หลายประการ เช่น พระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการตำรวจ พ.ศ. 2547 บัญญัติให้ตำรวจ มีอำนาจหน้าที่ 4 ประการ คือ

1. รักษาความสงบเรียบร้อยทั้งภายในและภายนอกประเทศ เพื่อประโยชน์สูงสุดของประชาชน
2. รักษาการตามกฎหมายที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดอาญา
3. บำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชน
4. ดูแลรักษาผลประโยชน์ของสาธารณะ

งานหลักและเป็นหัวใจของตำรวจในหลักนิติธรรม คือ งานสอบสวนประชาชนที่ได้รับความเสียหายจะต้องเข้าแจ้งความร้องทุกข์ต่อตำรวจ คือ พนักงานสอบสวน ซึ่งมีหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความผิดที่กล่าวหา และใช้ดุลพินิจจากพยานหลักฐานที่รวบรวมได้ สรุปสำนวนการสอบสวน มีความเห็นทางคดี ส่งสำนวนการสอบสวนไปยังพนักงานอัยการเพื่อดำเนินคดีตามกฎหมาย ขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมเบื้องต้น จึงเริ่มที่พนักงานสอบสวนเป็นลำดับแรก โดยมีหลักเกณฑ์ วิธีการ รูปแบบ ระเบียบ ข้อกำหนด และเงื่อนไขต่างๆ ที่กำหนดไว้ในกฎหมายโดยเฉพาะที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ระเบียบ และคำสั่งต่างๆ เพื่อเสริมสร้างความเป็นธรรมให้แก่ประชาชน ทั้งฝ่ายผู้เสียหาย และผู้ถูกกล่าวหา

พนักงานสอบสวน

พนักงานสอบสวนเป็นเจ้าพนักงานที่มีอำนาจหน้าที่ ตามที่กำหนดไว้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งเป็นกฎหมายที่กำหนดวิธีการหรือหลักเกณฑ์ในการสอบสวนฟ้องร้อง การพิจารณาพิพากษา การลงโทษ เพื่ออำนวยความยุติธรรมและรักษาความสงบเรียบร้อย และคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ ชื่อเสียง ทรัพย์สิน ร่างกายและชีวิตของบุคคล

1. การสอบสวน

การสอบสวน หมายความว่า การรวบรวมพยานหลักฐาน และการดำเนินการทั้งหลายอื่นตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ ซึ่งพนักงานสอบสวนได้ทำไปเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหา เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือการพิสูจน์ความผิด และเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษ

2. ผู้มีอำนาจสอบสวน

ผู้มีอำนาจสอบสวน มาตรา 2 (6) บัญญัติว่า “พนักงานสอบสวน” หมายความว่า เจ้าพนักงานซึ่งกฎหมาย ให้มีอำนาจและหน้าที่ทำการสอบสวน เจ้าพนักงานซึ่งกฎหมายให้มีอำนาจและหน้าที่ทำการสอบสวน พนักงานสอบสวน

มีหน้าที่ในการสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานคดีความผิดที่มีโทษทางอาญาทุกชนิดเท่าที่สามารถจะทำได้เพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆอันเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหาเพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำผิด และพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เสียหายและผู้กระทำผิด

บทบาทอำนาจหน้าที่ของพนักงานสอบสวน

เมื่อพนักงานสอบสวนได้รวบรวมพยานหลักฐานเพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริง และพฤติการณ์อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหาเพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำผิด และพิสูจน์ให้เห็นความผิด พนักงานสอบสวนจึงสามารถรวบรวมพยานทั้งฝ่ายผู้กล่าวหาและฝ่ายผู้ต้องหา การที่ต้องรับฟังพยานทั้งสองฝ่ายนี้ จึงสามารถใช้ดุลพินิจในการชั่งน้ำหนักพยานในชั้นสอบสวนได้อย่างลึกซึ้ง เพื่อที่จะเสนอความเห็นสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้อง ดังนั้น ในการพิจารณาวินิจฉัยชั่งน้ำหนักพยาน จึงอยู่ที่ความเชื่อถือของพนักงานสอบสวนเป็นสำคัญ

ลักษณะการวินิจฉัยชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานก็คือ ให้ตรวจดูว่าพยานหลักฐานนั้นจะสมเหตุสมผลพอที่วิญญูชนจะลงความเห็น เพื่อเห็นว่าเป็นความจริงหรือไม่ ถ้ามีเหตุผลพอแล้วก็นับว่าเป็นความจริง แต่ถ้ายังอยู่ในความคาดหมายว่า อาจจะเป็นความจริงดังนี้ไม่พอและความเชื่อนั้นจะต้องเกิดขึ้นจากข้อเท็จจริงที่ได้เลือกเฟ้นโดยสุจริตและเที่ยงธรรม ประกอบเหตุผลทั้งปวง โดยคำนึงถึงหลักวิชาจิตวิทยา วิทยาศาสตร์ และความก้าวหน้า ทางวิชาการสมัยใหม่ประกอบขึ้นเป็นเหตุผลในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน ซึ่งมาตรา 226 ได้แบ่งพยานที่จะพิสูจน์ว่าจำเลยมีผลหรือบริสุทธิ์ออกเป็น 3 ลักษณะด้วยกัน คือ พยานบุคคล พยานเอกสาร และพยานวัตถุ

เมื่อพิจารณาถึงตำแหน่งพนักงานสอบสวนแล้วจะพบว่า เป็นตำแหน่งที่มีความรับผิดชอบสูง โอกาสที่จะเกิดความผิดพลาดในการปฏิบัติงานย่อมมากตามไปด้วย ทั้งนี้ เนื่องจากพนักงานสอบสวนแต่ละคนมีภูมิหลัง ระดับการศึกษา และประสบการณ์ทำงานที่แตกต่างกัน การสั่งคดีของพนักงานสอบสวนแต่ละคนย่อม

แตกต่างกัน จึงทำให้พฤติกรรมของพนักงานสอบสวนในด้านลบที่ปรากฏเป็นข่าวทางสื่อมวลชนอยู่ในความสนใจของประชาชนตลอด ไม่ว่าจะเป็นการใช้พฤติกรรมก้าวร้าวกับผู้ต้องหาหรือกับประชาชน การข่มขู่ใช้อำนาจบังคับในทางไม่ถูกต้อง การเรียกเก็บเงินหรือสิ่งตอบแทนเพื่อช่วยเหลือในคดีหรือการรับสินบน เป็นต้น ในขณะที่การหย่อนประสิทธิภาพของการทำงาน การบกพร่องในหน้าที่ การทำสำนวนการสอบสวนล่าช้าหรือทำสำนวนอ่อน อันเป็นเหตุให้ผู้ต้องหาหลุดพ้นจากการดำเนินคดีถือเป็นสาเหตุที่ทำให้ประชาชนผิดหวังในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวน รวมทั้งนำไปสู่การเสริมสร้างทัศนคติที่ไม่ดีต่อภาพพจน์ตำรวจ

จรรยาบรรณของพนักงานสอบสวน

สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ตระหนักถึงความสำคัญของการสอบสวนคดีอาญา อันเป็นภารกิจหลักในการอำนวยความยุติธรรมให้แก่ประชาชนโดยมีพนักงานสอบสวน เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่นี้ ซึ่งการดำเนินการจะต้องมีความโปร่งใส สุจริต รวดเร็ว เสมอภาค และเที่ยงธรรมอย่างแท้จริง โดยยึดหลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ควบคู่ไปกับการรักษาความสงบสุขของสังคมและพัฒนาพนักงานสอบสวนให้มีคุณธรรม จริยธรรม จรรยาบรรณที่เหมาะสมต่อการดำรงไว้ซึ่งบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบขององค์กรต้นธารของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่พนักงานสอบสวนจะปฏิบัติหน้าที่ให้สัมฤทธิ์ผล จึงจำเป็นต้องกำหนดให้มีจรรยาบรรณของพนักงานสอบสวนเป็นกรอบและแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ ควบคู่ไปกับ “อุดมคติของตำรวจ” ที่ได้กำหนดและอบรมไว้แล้ว

จรรยาบรรณของพนักงานสอบสวนมีดังนี้

1. พนักงานสอบสวนต้องเคารพในสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ
2. พนักงานสอบสวนต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต และยึดมั่น ในศีลธรรม

3. พนักงานสอบสวนต้องอำนวยความสะดวกด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง โปร่งใส และเป็นธรรมโดยปราศจากอคติ
4. พนักงานสอบสวนต้องกล้ายืนหยัดกระทำในสิ่งที่ถูกต้อง
5. พนักงานสอบสวนพึงปฏิบัติหน้าที่ด้วยความวิริยะอุตสาหะ เสียสละ และอดทน เพื่อประโยชน์แห่งการอำนวยความสะดวก
6. พนักงานสอบสวนพึงมีมนุษยสัมพันธ์ ด้วยความสุภาพอ่อนโยน มีเมตตาริจิต และเต็มใจให้บริการประชาชน
7. พนักงานสอบสวนพึงหมั่นศึกษาหาความรู้ และพัฒนาตนเองตลอดเวลา
8. พนักงานสอบสวนพึงสำนึก และยึดมั่นในวิชาชีพการสอบสวน มีความภาคภูมิใจในศักดิ์ศรีและวิชาชีพของตนเอง

พนักงานสอบสวนจะต้องยึดถือประพฤติปฏิบัติตามหลักจรรยาบรรณของพนักงานสอบสวนอย่างแท้จริง เพื่อให้บังเกิดผลดีแก่ทั้งการปฏิบัติหน้าที่ของตน และสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นแก่สังคม หากมีการละเลยหรือทำให้เห็นว่าพนักงานสอบสวนผู้ใดฝ่าฝืน ก็ให้ผู้บังคับบัญชาได้พิจารณาไปตามกฎหมายและระเบียบแบบแผนของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ และหากเข้าข่ายผิดวินัยก็ให้ดำเนินการในเรื่องวินัยด้วย

หลักนิติธรรมกับการอำนวยความสะดวกทางอาญาของพนักงานสอบสวน

ปัญหาด้านการใช้ดุลพินิจในการรวบรวมพยานหลักฐานและการสั่งคดีของพนักงานสอบสวน เป็นปัญหาสำคัญมากในกระบวนการยุติธรรมเบื้องต้นที่มีการปฏิบัติงานที่ไม่สอดคล้องกับหลักนิติธรรมสามารถแยกแยะออกเป็นประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้

1. พนักงานสอบสวน

1.1 ปัญหาการสั่งคดีของพนักงานสอบสวนในการรวบรวมพยานหลักฐาน ถือว่า มีความสำคัญ เพราะหากการรวบรวมพยานหลักฐานกระทำขึ้นโดยมิชอบด้วยกระบวนการที่ถูกต้องตามกฎหมายในเบื้องต้น ย่อมส่งผลกระทบต่อ

ต่อการวินิจฉัยหรือการใช้ดุลพินิจของพนักงานอัยการ และศาล ความยุติธรรมในทางปฏิบัติพนักงานอัยการ จะต้องยึดถือข้อเท็จจริงตามสำนวนการสอบสวนชั้นพนักงานสอบสวนในการสั่งคดี การรวบรวมพยานหลักฐานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 บัญญัติว่า “ให้พนักงานสอบสวนรวบรวมหลักฐานทุกชนิดเท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อประสงค์จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหาและเพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำผิด และพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา” หลักเกณฑ์และวิธีดำเนินการรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี ให้อำนาจพนักงานสอบสวนใช้ดุลพินิจในการรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิด พยานหลักฐานที่จะนำเข้าสู่สำนวนการสอบสวนมาจากสถานที่เกิดเหตุ ซึ่งพนักงานสอบสวนต้องมีความชำนาญพิเศษ ในการตรวจ และเก็บร่องรอยหลักฐานในสถานที่เกิดเหตุ ทำการถ่ายภาพ จัดทำแผนที่สังเขปของสถานที่เกิดเหตุ แต่ไม่มีกฎหมาย ระเบียบกำหนด แนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนเป็นมาตรฐานเดียวกัน หากแต่ขึ้นอยู่กับความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ และการใช้ดุลพินิจของพนักงานสอบสวนแต่ละคน ยกตัวอย่างเช่น ในคดีเซอร์แอน ในคดีนี้พนักงานสอบสวนไม่รวบรวมพยานหลักฐานตามความเป็นจริง ได้นำพยานหลักฐานที่เป็นเท็จเข้ามาในสำนวน ทำให้ผู้บริสุทธิ์ 4 คน ต้องรับโทษจำคุกเป็นเวลา 7 ปี จากโทษตัดสิทธิประหารชีวิต สุดท้ายมีจำเลยในคดีนี้ซึ่งเป็นผู้บริสุทธิ์ต้องได้รับโทษและเสียชีวิตในห้องขัง 1 คน เนื่องจากการใช้อำนาจดุลพินิจที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายและขัดกับหลักนิติธรรม

1.2 ปัญหาการใช้ดุลพินิจของพนักงานสอบสวนในการสอบสวนพยานบุคคลในพยานบุคคลที่จะมาเปิดเผยถึงการรับรู้ของตนเกี่ยวกับข้อเท็จจริงในคดีโดยการให้ถ้อยคำ การรับรู้นี้เป็น การรับรู้โดยประสาทสัมผัสของตนโดยตรง คือ การได้เห็น ได้ฟัง หรือได้ยิน และมาถ่ายทอดข้อเท็จจริงเหล่านั้นต่อพนักงานสอบสวน พยานบุคคลต้องเป็นบุคคลที่สามารถเข้าใจ และตอบคำถามได้เนื่องจากจะต้องมีการถ่ายทอดข้อเท็จจริงที่ตนได้สัมผัสมาให้ศาลทราบและเข้าใจได้

พยานบุคคลในคดี ไม่ว่าจะเป็น ประจักษ์พยาน พยานบอกเล่า หรือพยาน
 แวดล้อมกรณี ส่วนใหญ่คู่กรณีทีก่อให้เกิดความเสียหายแต่ละฝ่ายจะอ้างพยาน
 เข้ามาเพื่อให้พนักงานสอบสวนบันทึกถ้อยคำ พยานที่คู่กรณีอ้างเข้ามาดังกล่าว
 อาจให้ถ้อยคำที่เป็นประโยชน์กับฝ่ายที่อ้างตน แม้พนักงานสอบสวนมีอำนาจ
 ใช้ดุลพินิจสอบสวนพยานบุคคลใดซึ่งมีเหตุอันควรเชื่อว่าถ้อยคำของเขาอาจเป็น
 ประโยชน์แก่คดี แต่ก็เป็นการยากที่จะเชื่อได้ว่าพยานบุคคลดังกล่าวให้ถ้อยคำ
 ด้วยความสัตย์จริงตามที่รับรู้โดยประสาทสัมผัสของตนโดยตรง ตามประมวล
 กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 133 วรรคสอง บัญญัติว่า “การถาม
 ปากค่านั้นพนักงานสอบสวนจะให้ผู้ให้ถ้อยคำสาบานหรือปฏิญาณตัวเสียก่อนก็ได้
 และต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ว่าด้วยพยานบุคคล”
 ซึ่งกฎหมายนี้ได้มีบทบังคับให้การสอบสวนพยานบุคคลในชั้นสอบสวนว่า ต้องให้
 พยานสาบานหรือปฏิญาณตนก่อนให้ปากคำ จึงเป็นดุลพินิจของพนักงานสอบสวน
 ก่อนถามปากคำจะให้พยานบุคคล ผู้ให้ถ้อยคำสาบานหรือปฏิญาณตัวเสียก่อน
 ก็ได้ ต่างจากชั้นพิจารณาคดีของศาล ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง
 มาตรา 112 บัญญัติว่า “ก่อนเบิกความ พยานทุกคนต้องสาบานตนตามลัทธิ
 ศาสนาหรือจารีตประเพณีแห่งชาติของตน หรือกล่าวคำปฏิญาณว่า จะให้การ
 ตามความสัตย์จริงเสียก่อน” ประกอบประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา
 มาตรา 15 บัญญัติว่า “วิธีพิจารณาข้อใดซึ่งประมวลกฎหมายนี้มีได้บัญญัติไว้
 โดยเฉพาะ ให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้
 บังคับเท่าที่พอจะใช้บังคับได้” ดังนั้น ในชั้นพิจารณาของศาลพยานต้องสาบาน
 หรือปฏิญาณตนก่อนเสมอจึงจะให้การได้ แต่ในชั้นการสอบสวนอยู่ในดุลพินิจของ
 พนักงานสอบสวนที่จะให้พยานสาบานหรือปฏิญาณตนก่อนหรือไม่ก็ได้ ซึ่งก็เป็น
 ปัญหาว่าพยานที่ไม่สาบานหรือปฏิญาณตนจะให้การตามความสัตย์จริง หรือไม่
 อย่างไร

1.3 ปัญหาการใช้ดุลพินิจของพนักงานสอบสวนในการดำเนินการสอบสวน รวบรวมพยานหลักฐานคดี ซึ่งกระทบสิทธิของบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะสิทธิของบุคคลซึ่งตามรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ บุคคลย่อมมีสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ไม่ว่าจะเป็นผู้เสียหาย ผู้ต้องหา โจทก์ จำเลย คู่กรณี ผู้มีส่วนได้เสีย หรือพยานในคดี มีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่ได้รับอย่างเหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งสิทธิในการได้รับการสอบสวนอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 130 บัญญัติว่า “ให้เริ่มการสอบสวนโดยมิชักช้า จะทำการสอบสวน ในที่ใด เวลาใด แล้วแต่จะเห็นสมควร โดยผู้ต้องหาไม่จำเป็นต้องอยู่ด้วย” การดำเนินการ สอบสวนเกี่ยวกับเรื่องเวลา สถานที่ และบุคคลที่จะถูกสอบสวน กฎหมายกำหนดให้กระทำโดยมิชักช้า แต่ไม่ได้กำหนดระยะเวลาการสอบสวนให้ชัดเจนว่า ต้องดำเนินการในกำหนดเวลาเท่าใด ดังนั้น การรวบรวมพยานหลักฐานต่างๆ ในการพิสูจน์ความผิด จึงเป็นดุลพินิจของพนักงานสอบสวนว่าจะดำเนินการสอบสวนเมื่อใดก็ได้ เนื่องจากไม่มีเวลาที่ชัดเจน หากกระทำล่าช้า พยานหลักฐานต่างๆ อาจจะถูกทำลาย เคลื่อนย้ายหรือเปลี่ยนแปลง ทำให้เกิดผลเสียหายทางคดี การกระทำดังกล่าวขัดกับหลักนิติธรรม หลักความเสมอภาค ซึ่งทำให้ผู้กระทำความผิดที่แท้จริงหลุดพ้นการถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย

1.4 ปัญหาการใช้อำนาจดุลพินิจของพนักงานสอบสวน ตามมาตรา 122 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาบัญญัติว่า พนักงานสอบสวน จะไม่ทำการสอบสวนในกรณีต่อไปนี้ก็ได้

- 1) เมื่อผู้เสียหายขอความช่วยเหลือ แต่ไม่ยอมร้องทุกข์ตามระเบียบ
- 2) เมื่อผู้เสียหายฟ้องคดีเสียเอง โดยมีได้ร้องทุกข์ก่อน
- 3) เมื่อมีหนังสือกล่าวโทษเป็นบัตรสนเท่ห์ หรือบุคคลที่กล่าวโทษด้วยปาก ไม่ยอมบอกว่าเขาคือใคร หรือไม่ยอมลงลายมือชื่อในคำกล่าวโทษ หรือบันทึกคำกล่าวโทษ

ในกรณีนี้ ถ้าเป็นความผิดอาญาแผ่นดิน ถ้าผู้เสียหายหรือบุคคลที่กล่าวโทษ ด้วยปากหรือเป็นผู้ทำหนังสือกล่าวโทษด้วยบัตรสนเท่ห์ เกรงกลัวผู้กระทำความผิด หรือเกรงว่าตัวเองจะได้รับอันตราย จะไม่ยอมแสดงตน และร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวน หากมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้นจริง แล้วพนักงานสอบสวนใช้ดุลพินิจที่ไม่ทำการสอบสวนอาจทำให้ผู้ได้รับความเสียหายจากคดีอาญา ไม่ได้รับความเป็นธรรม ยกตัวอย่างเช่น ความผิดในการ ค้ำมนุษย์ ผู้เสียหายไม่สามารถแจ้งความเองได้ แต่พนักงานสอบสวนไม่ยอม ทำการสอบสวนทั้งที่มีอำนาจทำการสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญา ทำให้ผู้กระทำความผิดไม่ได้รับโทษ เนื่องจากพนักงานสอบสวน ใช้ดุลพินิจไม่ยอมทำการสอบสวนคดีนี้ต่อไป ถือได้ว่าเป็นการใช้อำนาจดุลพินิจ ของพนักงานสอบสวนที่ขาดความเที่ยงธรรมและคุณธรรมขัดกับหลักนิติธรรม

2. ผู้บังคับบัญชา

ระบบการตรวจสอบภายใน มีระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติ กำหนด มาตรการควบคุม ตรวจสอบการสอบสวน แต่ไม่ได้กำหนดคุณสมบัติของผู้บังคับบัญชา ที่จะเข้ามาเป็นหัวหน้ากำกับดูแลงานสอบสวนที่ชัดเจน ทำให้บางครั้งผู้ที่เข้ามา เป็นผู้บังคับบัญชามาจากสายงานอื่นขาดความรู้ ความสามารถ หรือขาดประสบการณ์ ในด้านการสอบสวน ทำให้งานในชั้นการสอบสวนไม่สามารถพิจารณาและ กลั่นกรองได้ว่า สำนวนการสอบสวนที่สอบสวนไปแล้วนั้น ถูกต้องและมีการ รวบรวมพยานหลักฐานได้อย่างครบถ้วนหรือไม่ มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือไม่ ตั้งข้อหาถูกต้องหรือไม่ ซึ่งเป็นช่องว่างให้พนักงานสอบสวน และผู้บังคับบัญชา ร่วมกันแสวงหาผลประโยชน์จากการทำสำนวนการสอบสวนซึ่งขัดกับ หลักนิติธรรม

3. ปัญหภายนอกองค์กร

การถูกแทรกแซงจากปัจจัยภายนอก อาทิเช่น นักการเมือง ผู้มีอิทธิพลใน ท้องถิ่น ญาติพี่น้อง หรือผู้มีพระคุณอื่นๆ ของพนักงานสอบสวนเองขอร้องให้ ช่วยเหลือในทางคดี

สรุปและข้อเสนอแนะ

ในการอำนวยความสะดวกยุทธธรรมทางอาญาในงานสอบสวน พนักงานสอบสวนที่ดีต้องมีจรรยาบรรณ ยึดหลักกฎหมาย เพื่อให้เกิดความยุติธรรมในสังคม การดำเนินการจะต้องมีความโปร่งใส สุจริต รวดเร็ว เสมอภาค และเที่ยงธรรมอย่างแท้จริง โดยยึดหลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญควบคู่ไปกับการรักษาความสงบสุขของสังคม และพัฒนาพนักงานสอบสวนให้มีคุณธรรม จริยธรรม จรรยาบรรณที่เหมาะสมต่อการดำรงไว้ซึ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบขององค์กรต้นธารของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา แต่ทั้งนี้ในสภาพสังคมและการทำงานในปัจจุบัน ขาดความเป็นอิสระในการดำเนินคดี บางครั้งต้องทำงานภายใต้ข้อจำกัดของผู้บังคับบัญชา ซึ่งบางคนขาดคุณธรรม ไม่มีความรู้ความสามารถ หรือประสพการณ์ด้านการสอบสวน ทำให้เกิดความเสียหายต่อประชาชนผู้บริสุทธิ์

วิธีดำเนินการสอบสวนของพนักงานสอบสวน หากขาดความรู้ ความสามารถ ประสพการณ์ หรือขาดความยุติธรรมแล้ว ผลเสียย่อมเกิดกับประชาชนโดยส่วนรวมอย่างแน่นอน เห็นได้ว่า การสังคดีของพนักงานสอบสวน กฎหมายให้อำนาจพนักงานสอบสวนเพียงลำพังเพื่อทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา เพื่อจะรู้ตัวผู้กระทำผิดและเพื่อพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา และเพื่อเอาตัวผู้กระทำผิดมาฟ้องโทษ ดังนั้น การสังคดีของพนักงานสอบสวน ย่อมมีผลต่อการพิจารณาฟ้องของพนักงานอัยการและกระบวนการพิจารณาคดีของศาล หากการรวบรวมพยานหลักฐานดำเนินการโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ไม่มีการตรวจสอบจากองค์กรภายนอก หรือมีวิธีการดำเนินการสอบสวน และกำหนดระยะเวลาที่ชัดเจน ย่อมเกิดความเสียหายต่อกระบวนการยุติธรรมได้

ในประเด็นนี้ศาสตราจารย์พิเศษ ธาณินทร์ กรัยวิเชียร มีความเห็นว่า “ปัญหาสำคัญของวิกฤติการณ์หลักนิติธรรมในสังคมไทยที่เราจะมองข้าม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาเจ้าพนักงานลูกเอกอำนาจ ซึ่งดูเหมือนว่าจะเป็นวิกฤติการณ์

กฎหมายกลับละเมิดกฎหมายเสียเอง เพราะเป็นเรื่องผู้ที่มีอำนาจรัฐอยู่ในมือหรือผู้บังคับใช้ข้าราชการในหน่วยงานป้องกันและปราบปรามโจรผู้ร้ายหรือเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชน ทำให้มีโอกาสเสี่ยงต่อการลุแก่อำนาจมาก เพราะหลงผิด คิดไปว่าเมื่อตนมีอำนาจรัฐอยู่ในมือแล้วก็สามารถกระทำทุกอย่างได้ตามอำเภอใจโดยไม่เกรงกลัวต่ออาญาของแผ่นดินและไม่คำนึงถึงความถูกต้องชอบธรรมแต่อย่างใด จึงมักจะล่วงละเมิดกฎหมายเสียเอง อย่างเช่น เรื่องของการอุ้มฆ่า การฆ่าตัดตอน การวิสามัญฆาตกรรมโดยไม่มีเหตุอันจะอ้างได้ โดยชอบด้วยกฎหมาย ยัดเยียดข้อหาเท็จให้ผู้บริสุทธิ์ ซ้อมผู้ต้องหาหรือพยาน สร้างหลักฐานเท็จ เป็นต้น เหล่านี้เกิดจากการลุแก่อำนาจของเจ้าพนักงานทั้งสิ้น นับเป็นการกระทำที่ชั่วร้ายและขัดกับหลักนิติธรรมอย่างร้ายแรง ผิดทั้งกฎหมาย ผิดทั้งศีลธรรม และความถูกต้องชอบธรรม

การแก้ไขปัญหานี้ในเบื้องต้น ต้องเรียกความไว้วางใจจากประชาชนกลับมาให้ได้เสียก่อน ซึ่งไม่สามารถกระทำได้ในเวลาเพียงชั่วข้ามวัน แต่ต้องอาศัยเวลาที่ยาวนาน โดยเจ้าพนักงานของรัฐต้องปฏิบัติการ 2 ประการ พร้อมกันไป คือ

ประการแรก เราต้องมุ่งมั่นปราบปรามผู้ก่อความไม่สงบเรียบร้อยในบ้านเมือง อย่างเด็ดขาด จริงจัง และโดยเฉียบพลัน โดยเจ้าพนักงานของรัฐต้องปฏิบัติหน้าที่ภายใต้กรอบของกฎหมายและศีลธรรมอย่างเคร่งครัด ยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรมและแก้ปัญหาโดยคำนึงถึงประชาชนผู้เดือดร้อนเป็นสำคัญ

ประการที่สอง ต้องนำตัวเจ้าพนักงานของรัฐที่ลุแก่อำนาจ จงใจฝ่าฝืนตัวบทกฎหมาย มาดำเนินคดีเพื่อลงโทษตามกฎหมายให้ได้โดยเร็ว และไม่มีการเห็นแก่หน้าผู้ใดทั้งสิ้น

สิ่งสำคัญที่สุดในการปฏิบัติการเพื่อแก้ปัญหานี้ก็คือ เจ้าพนักงานของรัฐทุกระดับพึงต้องตระหนักอยู่เสมอว่า อำนาจที่ตนมีอยู่นั้น เป็นอำนาจตามกฎหมาย ซึ่งมาพร้อมกับหน้าที่และความรับผิดชอบในการรับใช้ประชาชน ต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนให้อยู่ในกรอบของกฎหมายและหลักนิติธรรมตามรัฐธรรมนูญ มิใช่เพ่งเล็งแต่จะทำผลงานเพื่อเสนอรับความดีความชอบจากผู้บังคับบัญชา หรือ

กระทำไปเพียงเพื่อความพอใจของตน แม้ว่าอาจจะโชคดี ไม่มีใครสามารถเอาผิดได้ตามกฎหมาย แต่เหนือกฎหมายนั้นยังมี “กฎแห่งกรรม” ซึ่งไม่มีทางรอดพ้นไปจากกฎแห่งกรรมนี้ได้

ในความเห็นของผู้เขียนเอง กฎหมายไม่ใช่ยาครอบจักรวาลที่จะรักษาเยียวยาปัญหาสังคมได้ทุกๆ เรื่อง เพราะกฎหมายไม่มีข้อบังคับใดๆ ที่สามารถบังคับจิตใจของคน แม้ว่าจะตรากฎหมายได้ดีเพียงใด ก็อาจจะบังคับจิตใจคนได้ กฎหมายไม่อาจเปลี่ยนพฤติกรรมหรืออุปนิสัยเลวร้ายของบุคคลได้ แม้กระนั้นกติกากฎหมายก็ยังคงจำเป็นต้องมีอยู่ เพื่อนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ แต่มาตรการทางกฎหมายอย่างเดียวคงไม่เพียงพอ เราต้องแก้ที่จิตใจของคน โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งเป็นผู้บังคับใช้กฎหมายโดยเฉพาะในการอำนวยความสะดวกทางอาญาของพนักงานสอบสวน

ดังนั้น เพื่อให้การอำนวยความสะดวกทางอาญาของพนักงานสอบสวนเป็นไปด้วยความถูกต้อง บริสุทธิ์ ยุติธรรม ถูกต้องตามหลักกฎหมาย และสอดคล้องกับหลักนิติธรรม ควรมีการจัดระบบการทำงานที่ของพนักงานสอบสวน ให้มีประสิทธิภาพโดยให้สำนักงานตำรวจแห่งชาติ วางแนวทางในการพัฒนาระบบงานและบุคลากรในงานสอบสวน ดังนี้

1. มาตรการแก้ไขจิตใจโดยให้มีโครงการฝึกอบรมพัฒนาจิตใจให้มี “hiriโอดตปะ และมีความเชื่อในกฎแห่งกรรม” เมื่อความเสื่อมโทรมของหลักนิติธรรมในสังคมไทยเป็นเรื่องของความเสื่อมโทรมทางจิตใจ เป็น “กิเลส” ของตัวบุคคล จึงควรมุ่งแก้ไขที่เรื่องของจิตใจเป็นสำคัญว่าจะทำอย่างไร จึงจะทำให้คนมีhiriโอดตปะ หรือมีความละเอียดต่อการทำชั่วและเกรงกลัวต่อบาป ซึ่งจะทำให้เขาไม่กล้าที่จะกระทำการทุจริตประพฤติมิชอบ

2. ปลูกฝังจิตสำนึกสาธารณะโดยเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานร่วมกันบำเพ็ญประโยชน์ในการช่วยเหลือประชาชนผู้ด้อยโอกาสหรือผู้ยากไร้ในสังคมหรือชุมชนของตน ให้รู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ด้อยกว่า ได้เห็นว่ายังมีคนที่ย่ำแย่กว่าตนเองอีกมาก เสริมสร้างแนวคิดที่ไม่คิดแต่จะกอบโกยสมบัติ

หรือแสวงหาอำนาจ ยศศักดิ์หรือตำแหน่งเพื่อตนเองโดยไม่คำนึงถึงส่วนรวม เพราะความพึงพอใจในสิ่งเหล่านี้เป็นเพียงการตอบสนองชั่วคราวชั่วคราวเท่านั้น หาใช่ความสุขที่แท้จริงไม่ คุณค่าแห่งชีวิตเรามีมากกว่าสิ่งเหล่านี้มากมายนัก ความสุขที่แท้จริงนั้นอยู่ที่การให้ การเสียสละ และอุทิศตนทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม

3. ออกระเบียบหรือวางหลักเกณฑ์ ในการแต่งตั้งผู้ที่จะเป็นผู้บังคับบัญชา และหัวหน้างานสอบสวน ต้องมีประสบการณ์ในงานสอบสวน และเคยผ่านการทำสำนวนการสอบสวนด้วยตนเอง เป็นระยะเวลาพอสมควร

4. ควรมีการสอบสวนแบบเป็นชุดพนักงานสอบสวน โดยมีพนักงานสอบสวนที่อาวุโสสูงสุดเป็นหัวหน้า มีการกลั่นกรอง ในการกำหนดข้อหา การวางรูปคดีหรือให้ความเห็นเกี่ยวกับการรวบรวมพยานหลักฐาน เพื่อให้การสอบสวนเป็นไปอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม

5. ในคดีที่มีอัตราโทษสูง ควรมีหน่วยงานอื่นคือ พนักงานอัยการเข้าร่วม ในการกำหนดข้อหา การวางรูปคดี หรือให้ความเห็นเกี่ยวกับการรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อการสอบสวนดำเนินการได้ด้วย ความรวดเร็ว ลดขั้นตอน ความล่าช้า ของกระบวนการสอบสวน เพื่อให้ผู้เสียหายได้รับการเยียวยา และให้ผู้กระทำผิด ได้รับการอำนวยการความยุติธรรมทางกฎหมายอย่างเต็มที่

6. ผู้บังคับบัญชาในระดับสถานีตำรวจ ต้องมีความรู้ความสามารถในระดับ เนติบัณฑิต หรือปริญญาโท โดยเฉพาะสาขากฎหมาย และต้องเคยผ่านงานสอบสวน ผู้บังคับบัญชาควรได้รับการฝึกอบรมหลักนิติธรรม คุณธรรมจริยธรรม เป็นประจำทุกปี

7. ผู้บังคับบัญชาในระดับสถานีตำรวจ ควรให้ความเป็นอิสระในการใช้ดุลยพินิจของพนักงานสอบสวนอย่างตรงไปตรงมา ตามหลักพื้นฐานของกฎหมาย และหลักนิติธรรมโดยเคร่งครัด ปราศจากการแทรกแซงและบีบบังคับให้พนักงานสอบสวน เพื่อความเป็นธรรม

8. พนักงานสอบสวนควรยึดหลักนิติธรรม อุดมการณ์ จรรยาบรรณ และยึดหลักกฎหมายเป็นหลักในการปฏิบัติงาน โดยจะต้องมีความโปร่งใส สุจริต รวดเร็ว เสมอภาค และเที่ยงธรรมอย่างแท้จริง โดยยึดหลักการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ควบคู่ไปกับการรักษาความสงบสุขของสังคม และพัฒนาพนักงานสอบสวนให้มีคุณธรรม จริยธรรม จรรยาบรรณที่เหมาะสมต่อการดำรงไว้ซึ่งบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบขององค์กรต้นธารของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

รายการอ้างอิง

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป. (ม.ป.ป.). วันที่ค้นข้อมูล 9 มีนาคม 2557, เข้าถึงได้จาก life.cpru.ac.th/E%20leaning/03%20Humanrights/บทที่%201.htm

จินตาทิรมย์ราชสภาบดี, พระยา. (2464). *คำอธิบายกฎหมายลักษณะพิจารณาคดีพยานหลักฐาน*. กรุงเทพฯ: พิศาลบรรณนิติ.

ทินพันธุ์ นาคะตะ. (2541). *นักคิดผู้ยิ่งใหญ่ของโลก: ปรัชญาและทฤษฎีทางการเมือง*. กรุงเทพฯ: โครงการ เอกสารและตำรา สมาคมรัฐศาสตรศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ธานินทร์ กรัยวิเชียร. (2553). *หลักนิติธรรม*. กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์ 50.

บรรเจิด สิงคะเนติ. (2547). *หลักพื้นฐานของสิทธิ เสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญใหม่*. กรุงเทพฯ: วิทยุชน.

เมธา วาติเจริญ. (2539). *บทบาทของเจ้าพนักงานตำรวจในการสอบสวนคดีอาญา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุตรไพศาล.

ส. ศิวรักษ์. (2546). *นักปรัชญาการเมืองฝรั่ง* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: ศึกษิตสยาม.

สำนักงานอัยการสูงสุด. (2557). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550*. วันที่ค้นข้อมูล 9 มีนาคม 2557, เข้าถึงได้จาก www.ogad.ago.go.th